

УДК-331
ББК-65.245
Н 44

ШАКЛ ВА ТАРЗҲОИ ПАРДОХТИ МЕҲНАТ ДАР МИНТАҚА *Негматов Шукруллохон Лутфуллоевич, докторанти PhD кафедраи идоракунии иқтисодиёт ва маркетинг МДТ «ДДХ ба номи академик Бобоҷон Ғафуров, (Тоҷикистон, Хуҷанд)*

ФОРМЫ И ВИДЫ ОПЛАТЫ ТРУДА В РЕГИОНЕ *Негматов Шукруллохон Лутфуллоевич, докторант PhD кафедры управления экономикой и маркетинга ГОУ «ХГУ имени академика Б.Гафурова» (Таджикистан, Худжанд)*

FORMS AND WAYS OF LABOR REMUNERATION IN THE REGION *Negmatov Shukrullokhon Lutfulloevich, (PhD) Doctoral student of the department of economic management and marketing under the SEI «Khujand State University named after academician B. Gafurov» (Tajikistan, Khujand) E-MAIL: missmmk@bk.ru*

Вожаҳои калидӣ: шаклҳо, тарзҳои пардохти меҳнат, минтақа, саноатикунони босуръати иқтисодӣ, тақрористеҳсол

Муаммои шакл ва тарзҳои пардохти меҳнат дар минтақаҳои вилояти Сугди Ҷумҳурии Тоҷикистон таҳқиқ карда мешавад. Таъкид шудааст, ки дар иқтисодиёти бисёрсоҳа, ки дар асоси қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи моликият» амал мекунад, шаклҳои мавҷудаи пардохти меҳнат, гарчанде ки аксаран анъанавӣ ва устувор мебошанд, метавонанд прогрессивӣ бошанд ва бо муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ба танзим дароварда шаванд. Изҳори ақида шудааст, ки аз низоми кӯҳнаи тақсимои даромад ва пардохти меҳнат тибқи баробаркунӣ дур шудан ва таъмини гузариш ба шаклҳо ва намудҳои нисбатан васеи пардохти меҳнат вобаста аз хароҷоти меҳнат ба мақсад мувофиқ аст. Хулоса шудааст, ки саноатикунони босуръат дар иқтисодиёт танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ва вусъати шаклу усулҳои пардохти музди меҳнатро дар субъектҳои хоҷагидорӣ тақозо мекунад.

Ключевые слова: формы и виды оплаты труда, регионы Согдийской обл., быстрая индустриализация, вторичное производство, социально-трудовые отношения

Рассматривается вопрос о формах и видах оплаты труда в регионах Согдийской области Республики Таджикистан. Отмечается, что в многопрофильной экономике, функционирующей на основе Закона РТ “О собственности”, существующие формы оплаты труда, несмотря на их устойчивость и традиционность, могут быть прогрессивными и регулироваться социально-трудовыми отношениями. Представлено мнение, что необходимо отказаться от старой системы распределения прибыли и равноправной оплаты труда и обеспечить переход к более широким формам и видам его оплаты в зависимости от его затрат. Сделан вывод, что быстрая индустриализация экономики требует регулирования социально-трудовых отношений и расширения форм и методов оплаты труда в субъектах хозяйствования.

Key-words: *forms and ways of labor remuneration, region, rapid economic industrialization, second production, social labour relations.*

The article dwells on forms and ways of labor remuneration in the regions of Sughd viloyat of Tajikistan Republic. It is noted that in a diversified economy operating on the basis of the Law of the Republic of Tajikistan "On Property" the existing forms of remuneration, despite their stability and tradition, can be progressive and regulated by social and labor relations. The opinion is presented that it is necessary to abandon the old system of distribution of profits and equal pay and ensure the transition to wider forms and types of remuneration depending on its costs. In a nutshell, the author of the article comes to the conclusion that rapid industrialization of economy requires regulation of socio-labor relations and expansion of the forms and ways of labor remuneration in economic entities as well.

Дар шароити саноатикунони босуръати иқтисодӣ ва гуногунии истехсолоти минтақавӣ танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ва тавсеаи шаклу усулҳои пардохти меҳнат таҳияи концепсияи махсусгардонии чуқури соҳаҳои тамоми иқтисодиётро тақозо менамояд. Бе концепсияи мазкур самараи дилхоҳ ба даст овардан имконнопазир аст.

Махсусгардонӣ шаклу усулҳои гуногуни пардохти меҳнат, самти истехсолот ва сохтори соҳавии минтақаҳо ва корхонаҳои мушаххаси иқтисодиро тавсиф менамояд.

Ин дар маҷмӯъ ба иқтисодиёти минтақавӣ дахл дорад, алалхусус ба субъектҳои соҳибкорӣ, зеро маҳсулоти онҳо ба мисли пешина ҳам дар бозорҳои беруна ва ҳам дар дохили вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон ғайри қобили рақобат боқӣ мемонад.

Вазъияти мазкур, пеш аз ҳама, бо набудани даромад ва кам шудани ҳаҷми истехсоли ҳамаи намудҳои маҳсулот алоқаманд аст.

Сабаби асосии ин ҳолат мавҷуд набудани чараёни такрористехсоли сармоя мебошад. Норасоии шадиди маблағҳои гардон хангоми афзоиши миқёси корношоям шудани фондҳои асосӣ ба мушоҳида мерасад, дар натиҷа паст шудани сатҳи пардохти меҳнат ва хоричшавии қувваи корӣ ба вучуд меояд.

Аз аксарияти соҳаҳои иқтисодиёт қисми нисбатан соҳибхитисоси қувваи кории мардона меравад ва сафи муҳочирони меҳнатии хоричиро пур мекунад. Дар айни замон қисми асосии қувваи кориро дар иқтисодиёти воқеӣ занон ва кӯдакони синни мактабӣ ташкил мекунад. То 80% қувваи кории мардонаи ғаёл дар ноҳияҳо ба Федератсияи Руссия, Қазоқистон ва кишварҳои дигари ҷаҳон муҳочират кардаанд.

Рушди ҳама намудҳои иқтисодиёт чун соҳаҳои стратегии иқтисоди минтақавӣ навсозии қиддиеро, ки на танҳо дар заминаи ба даст овардани ҳаҷми назарраси истехсолот, андозаи пардохти меҳнат, балки ҳаллу фасли масъалаҳои иҷтимоӣ-экологии рушди вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон равона карда шудааст, тақозо мекунад.

Таҳлил нишон медиҳад, ки ба вучуд омадани хоҷагиҳои хусусӣ ва коллективӣ асосан ба ду ҳолат вобаста аст:

- яқум, дар тӯли ин солҳо дар таркиб ва сохтори иқтисодиёти ҷумҳурӣ тағйироти қиддӣ, имкони васеъ кардани шаклҳо ва усулҳои пардохти меҳнат ба вучуд омаданд;

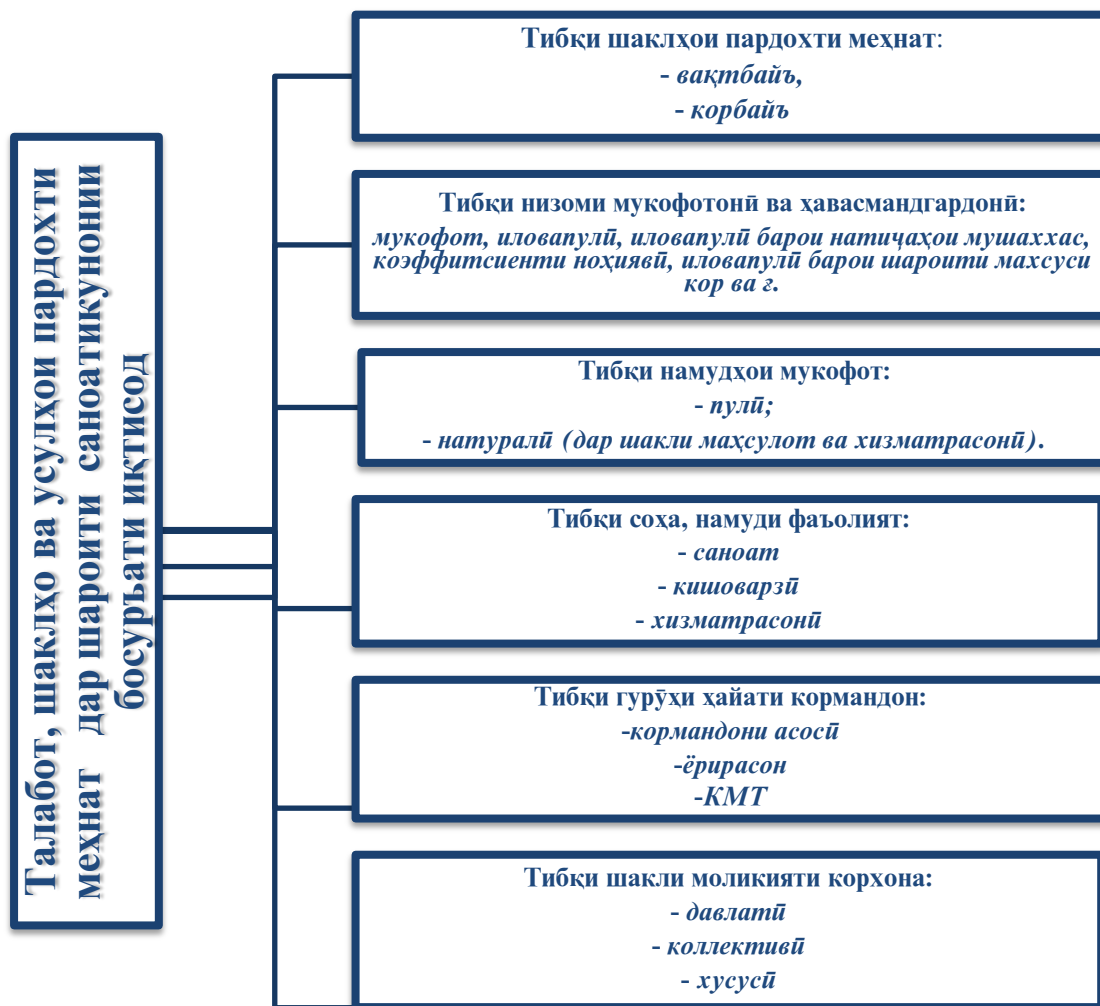
- дуум, он бо афзоиши воридот аз кишварҳои дигари ИДМ алоқаманд аст, ки дар натиҷа истехсолоти ватанӣ аз даромад маҳрум шуд.

Васеъ кардани шаклҳо ва усулҳои пардохти меҳнат мутобиқи муносибатҳои муносиби иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар хоҷагиҳои коллективӣ ва корхонаҳои хусусӣ ба баромадан аз бӯҳрон мусоидат мекунад.

Дар заминаи ташаккули хоҷагиҳои хусусӣ, коллективӣ ва иҷоравӣ тавсия дода мешавад, ки бо мақсади кам кардани сарбории андоз истеҳсолоти хурд ба роҳ монда шавад.

Рушди самараноки хоҷагиҳои коллективӣ ва хоҷагиҳои хусусӣ бояд ба принсипи фоидаи моддӣ тавассути васеъ кардани шаклҳо ва усулҳои пардохти меҳнат таъя кунад. Афзоиши сатҳи умумии пардохти меҳнати кормандон дар иқтисоди воқеӣ ба 30-40% бояд ба сатҳи баҳши молиявӣ мувофиқат намояд.

Барои шароити саноатикунони босуръат мо васеъ кардани шаклҳо ва усулҳои пардохти меҳнatro пешниҳод менамоем, ки он дар расми 6 инъикос шудааст.

Расми 6. Амсилаи низоми пардохти меҳнат дар шароити саноатикунони босуръат барои вилояти Сугди Ҷумҳурии Тоҷикистон (бо интихоби меъёрҳо, шаклҳо ва усулҳо)

Ташаккули иқтисоди бозаргонӣ барои амалисозии фонди пардохт дар субъектҳои хоҷагидори хоҷагии воқеии минтақавӣ падидаҳои навро ба вучуд овард. Дар баробари низомҳо ва шаклҳои анъанавии низоми пардохти меҳнат, тавре ки қаблан қайд карда шуд,

низомҳои нав пайдо шуданд, ки ба минбаъд пурра қардани баҳисобгирии хароҷоти хоҷагӣ ва худмаблағгузори нигаронида шудаанд.

Алоқамандии мазкур хеле мураккаб ва пуртазод мебошад. Он на танҳо аз механизми иқтисоди бозаргонӣ, балки аз хусусиятҳои меҳнати воқеӣ ва истеҳсолот низ вобаста хоҳад буд.

Дар маҷмӯъ, дар аксарияти хоҷагиҳо номувофиқатии байни давраи қорӣ ва вақти истеҳсоли маҳсулот вучуд дорад, ки вобаста ба он натиҷаҳои ниҳой (маҳсулоти умумӣ ва молӣ, даромади умумӣ аз тақсими даромад, фоида ва ғ.) аз давраи ба итмом расидани чараёни меҳнат дертар муайян мешаванд, аз ин рӯ, ин маҷбур мекунад, ки фонди пардохти меҳнат аз ду қисм - асосӣ ва иловагӣ ташкил карда шавад. Қисми якум барои кафолати мукофоти пардохти меҳнат вобаста ба миқдор ва сифаташ дар ҳаҷме, ки барои такрористеҳсоли меҳнат дар асоси ҳадди ақалли зист зарур аст, пешбинӣ шудааст ва қисми дуюм, ки дар шакли пардохтҳои иловагӣ ва мукофотпулии гуногун амалӣ мешавад, ҳавасмандкунанда мебошад ва аз натиҷаҳои хотимавии истеҳсолот вобаста аст.

Хусусияти омехташавии пардохти асосӣ бо пардохтҳои иловагӣ ва мукофотпулӣ дар қорхонаҳои соҳаҳои иқтисодии вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон аз рӯи манфиатҳои иқтисодӣ ва низоми пардохти меҳнат муайян карда мешавад, ки онро дар навбати худ муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ танзим карда мекунад.

Дар чараёни истеҳсоли мошинӣ тақсимот ва кооператсияи меҳнат ба амал меояд. Табиист, ки ҳисоб қардани пардохти меҳнати қормандоне, ки истеҳсолоти асосиро хизматрасонӣ мекунанд, ғайримустақим ҳамкориҳои мураккаби меҳнатро ифода мекунад. Маъмулан, робитаи мазкур дар қормандоне, ки қорҳои ёрирасон ё марбутро иҷро мекунанд, зиёдтар зоҳир мешавад.

Дар аксарияти қорхонаҳои минтақаи Суғд шакли қорбайъи меҳнат ҳамчун пайванди мобайнӣ барои ҳисоб қардани қисми пешпардохти пардохт то пардохти ниҳой барои маҳсулот ҳангоми истифодаи низоми аккордӣ-мукофотонии пардохти меҳнат аз даромади умумӣ, тақсими даромад истифода мешавад.

Вобаста ба ин, ба андешаи мо, зарур аст, ки муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар шароити саноатикунонии босуръати вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон, ки ҳоло дар соҳаи идоракунии ва банақшагирии анъанаҳои устувор надоранд, бояд ба нақшаҳои соддагардонидашудаи пардохти меҳнат дар субъектҳои хоҷагидорӣ ва фуруши маҳсулоти он гузаранд.

Нишондиҳандаҳои аксарияти қорхонаҳо далолат мекунанд, ки пардохти меҳнат дар иқтисодиёт нақши ҳавасмандгардонии худро пурра иҷро намекунад.

Аммо новобаста аз музди пасти қормандони субъектҳои хоҷагидор, тафриқаи даромад дар байни категорияҳои гуногуни қормандони соҳаи баландтарин аст.

Асоси танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар ташаққули пардохти меҳнат ва нақши баргаридоштаи шаклҳои ҷамъиятӣ дар ҷомеа инҳо мебошанд:

- дастгирии ягонагии меҳнат, моликият, идоракунии;
- баланд бардоштани самаранокӣ фаъолияти иқтисодӣ, истифодаи эҳтиётқоронаи захираҳои моддӣ, молиявӣ, меҳнатӣ;
- мустаҳкам намудани асосҳои коллективӣ будани истеҳсолот;
- таъмини адолати иҷтимоӣ ҳангоми тақсими даромад.

Дар шароити саноатикунонии босуръат дар вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон, мо андеша дорем, ки барои субъекти воқеии моликият дар шароити саноатикунонии

босуръати иқтисод, мавқеи он ҳамчун соҳибмулк дар азхудкунии даромадҳо ва натиҷаҳои мустақими истифодаи онҳо, иштирок дар идоракунии истеҳсолот амалӣ карда мешавад. Ва муносибатҳои дахлдори иҷтимоӣ-меҳнатӣ ташаккул меёбанд.

Ҳамин тавр, низоми пардохти меҳнат бо муносибатҳои оқилонаи иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар пардохти меҳнат дар вилояти Суғди Ҷумҳурии Тоҷикистон дар шароити саноатикунони босуръат ба татбиқи ҳавасмандгардонии соҳибмулк (хусусӣ) дар асоси инфиродикунони азхудкунӣ дар доираи шаклҳои гуногуни моликият асос меёбад.

Ҳангоми таҳлили васеъ гардонидани шаклҳо ва усулҳои пардохти меҳнат дар субъектҳои хоҷагидорӣ минтақа мо ба хулосаҳои зерин омадем:

- таҳлили низоми пардохти меҳнат бо муносибатҳои оқилонаи иҷтимоӣ-меҳнатӣ дар пардохти меҳнат дар иқтисодиёти бисёрсоҳа дар асоси қонуни Ҷумҳурии Тоҷикистон «Дар бораи моликият» нишон медиҳад, ки шаклҳои мавҷуда пардохти меҳнат, гарчанде ки аксаран анъанавӣ ва устувор мебошанд, бо вучуди ин метавонанд прогрессивӣ ҳисобида шаванд ва бо муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ба танзим дароварда мешаванд;

- дар субъектҳои хоҷагидорӣ низоми пардохти меҳнат дар шакли пардохти меҳнат ва ҳавасмандгардонии меҳнат татбиқ карда мешавад. Барои таъмин намудани тақсими одилонаи даромад дар шакли пардохти меҳнат бояд хусусиятҳои меъёрҳои меҳнат ва шаклҳои ҳавасмандгардонӣ муайян карда шаванд, дар ҳар хоҷагӣ низомномаи пардохти меҳнат таҳия карда шавад, ки бояд хусусиятҳои фаъолияти ҳар як гурӯҳи кормандонро бо назардошти шаклҳои ҳавасмандгардонӣ, риояи таҳассуси низоми пардохти меҳнат ба назар гирад.

Ин амал аз низоми кӯҳнаи тақсмоти даромад ва пардохти меҳнат тибқи баробаркунӣ дур шудан ва гузаришро ба васеъ намудани шаклҳо ва усулҳои пардохти меҳнат дар робита бо хароҷоти меҳнат таъмин менамояд;

• дар саноат - пардохти меҳнат ва ҳавасмандгардонии меҳнат дар корхона бо арзиши бозаргонӣ амалӣ карда мешаванд;

• дар соҳаи кишоварзӣ - пардохти меҳнат ва ҳавасмандкунии меҳнат дар шакли арзиши мубодила амалӣ карда мешаванд

• дар корхонаи хусусӣ пардохти меҳнат ва ҳавасмандгардонии меҳнат аз рӯи натиҷаҳои ниҳонии истеҳсолот амалӣ карда мешаванд

• дар корхонаи коллективӣ - пардохти меҳнат ва ҳавасмандгардонии меҳнат аз рӯи натиҷаҳои меҳнат ва маҳсулноқӣ амалӣ карда мешавад.

Ҳамин тариқ, саноатикунони босуръат дар иқтисодиёт инчунин танзими муносибатҳои иҷтимоӣ-меҳнатӣ ва васеъ гардонидани шаклу усулҳои муздҳо дар субъектҳои хоҷагидорӣ тақозо мекунад.

Пайнавишт:

1. Яковлева, Т.Г. *Эффективные системы оплаты труда. Как построить оплату труда, чтобы она стимулировала работников трудиться с максимальной отдачей/ Т.Г. Яковлева - М.: Альфа - Пресс, -2006.-162 с.*
2. Якубов М.М. *Социально-экономический механизм формирования эффективной системы оплаты деятельности трудового потенциала и мотивации сотрудников банковской сферы на материалах ГСБ «Амонатбанк»: дисс. канд. экон. наук. - Душанбе, 2017.-167с.*
3. *Омори солони вилояти Суғд. Сарраёсати агентии омори назди Президенти Ҷумҳурии Тоҷикистон дар вилояти Суғд - 2020 С.-11.*

4. *Исмоилов М.М. Моделирование процесса оплаты труда на промышленных предприятиях// Конференсияи илмӣ- амалии ҷумҳурияви таҳти унвони «Самаранокии иқтисодии соҳаҳои саноати металлургӣ ва нақлиётӣ дар Ҷумҳурии Тоҷикистон» (28 декабри соли 2019). -Бустон,2019.-С.29-34.*
5. *Исмоилов М.М. Оплата и стимулирование труда на промышленных предприятиях Таджикистана в рыночных условиях хозяйствования: монография. Худжанд: Хуросон, 2018. -144 с.*

Reference Literature:

1. *Yakovleva, T.G. Effective Salary Systems. How to Build Salaries so that it Stimulated Workers to Labour with Maximum Efficiency/ Yakovleva T.G. - M.: Alfa-Press, - 2006. – 162 pp.*
2. *Yakubov M.M. Socio-Economic Mechanism Targeted at Formation of an Effective System of Remuneration Aimed at Labor Potential and Motivation of Banking Sector Employees on the Materials of State Saving Bank Entitled as “Amonatbank”: candidate dissertation in economics - Dushanbe, 2017. – 167 pp.*
3. *Statistical Annual of Sughd Viloyat. Central Managerial Office of the Statistical Agency under Tajikistan Republic President in Sughd Viloyat.- 2020. – p. 11.*
4. *Ismoilov M.M. Modeling the Remuneration Process at Industrial Enterprises // Materials of the republican scientifico-practical conference under the title “Economic Efficiency of the Metallurgical and Transport Industries in Tajikistan Republic” (December 28, 2019). - Buston, 2019. – pp. 29 - 34.*
5. *Ismoilov M.M. Payment and Stimulation of Labor at Industrial Enterprises of Tajikistan under the Conditions of Market Management // monograph. – Khujand: Khuroson, 2018. -144 pp.*